

הקריאה המדויקת בתנ"ך ובתפילה

רקע

תפיסת החינוך הדתי את בית הספר כבית חינוך ולמידה מחייבת לטפח תלמיד בר-אורייך הנעזר בהתנסויות הקריאה, הכתיבה, הדיבור והאזנה לקיום אורח-חיים דתי.

תהליך רכישת הקריאה צריך להיעשות בהדרגה, בהתאמה להתפתחות האישית ותוך הקפדה על הבנה, על רהיטות ועל הטעמה. רעיון זה מובא בדברי ר' חיים פלאגי, בספרו "כף החיים", סימן יב', סעיף ה': "ראוי לכל מלמדי התינוקות של בית רבן ללמד את נערי ישראל שלא ימצא בפיהם שום שיג ושגיאה, ובפרט במקומות דבנקל ירגילו לשונם לומר בטעות..."

קריאה מדויקת בתוכנית הלימודים בחינוך הלשוני

תוכנית הלימודים בחינוך-הלשוני מתייחסת לעיסוק בטקסטים מן המקורות היהודיים כחלק בלתי-נפרד מהחינוך-הלשוני, שכן לקריאה במקורות תרומה נכבדה לחינוך הלשוני והתרבותי של התלמידים. הקריאה בטקסטים אלה מפגישה את הקוראים עם שימושים ייחודיים בלשון על רבדיה ההיסטוריים ומצריכה מיומנויות ייחודיות להבנת הטקסטים המקיימים לעיתים קרובות זיקה ביניהם. בחמ"ד, לקריאה המדויקת יש משמעות ייחודית שכן היא ערך בפני עצמו בלימוד תורה, בתפילה וכו'. ציון הדרך הראשון בהישג נדרש מספר 7 בתוכנית הלימודים מתייחס ל"קריאה שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה". רמת הביצוע של רכיבי ההישג בשכבות הגיל השונות, במקצועות הקודש, מוגדרת בהלימה לתכניות הלימודים הרשמיות לבית הספר הממלכתי-דתי.

בתוכנית הלימודים במקרא-ממ"ד, בפרק מטרות בתחום המיומנויות, יש התייחסות למטרת-על:
התלמיד יקרא במקרא כהלכה :

התלמיד:

1. יקרא בהתאם לניקוד.
2. יטעים כראוי את המוטעם מלעיל או מלרע.
3. יהגה נכון את האותיות.
4. ימנע מהבלעת מילים או אותיות ("ייתן רווח בין הדבקים").
5. יפסיק או יחבר מילים בהתאם לטעמים המפסיקים או המחברים.
6. יתאים את ההנגנה (אינטונאציה) לתוכן.

בנוסף, יש בתוכנית התייחסות להוראת טעמי המקרא לפי שכבות – גיל:

התלמידים ילמדו לפרש את הכתובים בעזרת טעמי המקרא הבסיסיים, המלמדים על חלוקתו של הפסוק ועל קריאתו הנכונה.

1. בכיתה ב' - יילמדו רק את המפסיקים הראשיים: סוף פסוק (סילוק), אתנחתא (אתנח).
2. בכיתה ג' - יילמדו הזקפים.
3. בכיתות ד'-ה' - יילמדו מפסיקים נוספים כגון: טפחא (טרהא), פשטא, גרש (אזלא), סגול.
4. בטעמים המשרתים ניתן לעסוק בכיתות גבוהות יותר.

הערה: בבתי-ספר שונים יש התייחסויות שונות להוראת טעמי המקרא. יש המקדימים את הוראת טעמי המקרא לשכבות גיל צעירות יותר ויש הדוחים זאת לשכבות בוגרות יותר.

בין הקריאה בחומש לבין קריאה של טקסטים אחרים

ההתייחסות לקריאה המדויקת של התלמידים היא חלק בלתי-נפרד מהמהלך הלימודי-חינוכי של שיעורי תורה.

הקריאה של החומש שונה מאוד מקריאה של טקסטים אחרים שכן תהליך הפענוח דורש תשומת-לב מיוחדת. הקריאה מחייבת מודעות פונולוגית ומודעות פונמית שכן הלשון הייחודית של התורה לא תמיד מאפשרת הישענות על ההקשר הרחב (ערנות פרגמטית) או הישענות על הכרות קודמת עם אוצר המילים (ערנות סמנטית). בנוסף, יש מאפיינים לשוניים – תחביריים ייחודיים לטקסט המקראי כמו מבנה המשפטים וכן תופעות מורפולוגיות השונות מהלשון היום-יומית. העימוד הדחוס של הטקסט משפיע גם הוא על רמת הקריאות. הטקסט בחומש מנוקד ובצידי מופיעים טעמי-המקרא (מעבר לפרשנים בצד הטקסט המרכזי).

יתכן ויש תלמידים שיקראו טקסטים סיפוריים ואחרים באופן מדויק אך הדבר לא מחייב שכך יהיה בקריאה בחומש. להבדיל מקריאה של טקסטים מעולמות-שיח אחרים בהם יש נורמות לרמת הדיוק ולרמת השטף, בעת הקריאה בחומש, נתייחס לממד הדיוק שכן מצופה שתלמיד השולט בשפה הכתובה יקרא ברמת דיוק סבירה. יש להימנע מלהשוות לנורמות המפורסמות לגבי קריאה של טקסטים מעולמות-שיח שונים. לכן, חשוב שהמורה תתייחס לרמת הדיוק והשטף באופן יחסי לכיתה.

במידה ויתגלה קושי משמעותי בקריאה בחומש, יש לערוך בדיקה של רמת השליטה באבני-היסוד של השפה ע"י שימוש בערכת מעק"ב.

הערכת הקריאה המדויקת

כדי לדעת את רמת השליטה של כל תלמיד ותלמיד יש להיערך למפגש אישי בין המורה לתלמיד לצורך האזנה של המורה לקריאה של התלמיד. יש לציין שבקריאת טקסטים מהחומש אין בארץ נורמות לממדי שטף ודיוק להגדרת רמת השליטה (בניגוד לקריאה של טקסטים ספרותיים ומידעיים) כך שההערכה אינה אובייקטיבית לחלוטין.

- המפגש בין המורה לתלמיד צריך להיעשות באופן יחידני. בשום אופן אין לבקש מתלמיד לקרוא בקול בפני הכיתה ללא מתן הזדמנות להכנה של הפסוקים. יש להסביר לתלמידים שמטרת המפגש היא לוודא שהתלמידים קוראים במדויק את החומש ולא למטרות הערכה לצורך ציון.
- בחירת הפסוקים - יש לבחור כחמישה פסוקים מתוך הפרק הנלמד בכיתה. התלמידים יקראו מהחומש והמורה תתעד שגיאות או הערות בדף הרישום.
- הנחיות לתלמיד - עליך לקרוא בקול את פסוקים... (לציין במדויק), בקצב המתאים לך.
- דף הרישום - יש להכין דף רישום לכל תלמיד. הדף יכלול: תאריך, תוכן הפסוקים עצמם, טבלה למיפוי השגיאות ומקום להערות כלליות. לצורך הכנת דף הרישום ניתן להיעזר באתר האינטרנט מכון ממרא.
- תיעוד מהלך הקריאה - יש לתעד את איכות הקריאה על גבי דף הרישום ולציין:
 - סימון "v" מעל מילים שהתלמיד קרא כהלכה.
 - סימון X מעל כל מילה שהתלמיד קרא באופן שגוי, ורישום מדויק של אופן הקריאה.
 - מחיקת בקו של מילים שהתלמיד השמיט.
 - במידה והתלמיד תיקן את עצמו, יש לסמן "v" ליד ה X.
- בסיום המפגש יש לציין הערות מיוחדות (מוטיבציה, רמת שיתוף-פעולה, עקביות, תנועתיות...) ולסכם את הנתונים בטבלה.
- על המורה לערוך תיעוד כיתתי בתיק כיתה של כלל התלמידים.

קריאה בחומש-דף רישום- הצעה

שם התלמיד/ה: _____ תאריך: _____

שמות פרק יב *

א וַיֹּאמֶר יְ-הוָ-ה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. ב הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים וְרֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה. ג דַּבְּרוּ אֶל-כָּל-עַדְת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּעֲשֵׂר לְחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה לְבַיִת-אֶבֶת שָׂה לְבַיִת. ד וְאִם-יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מֹשֶׁה וְלָקַח הוּא וּשְׂכָנֹו הַקָּרֹב אֶל-בֵּיתֹו בְּמִכְסַת נֶפֶשׁת אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ תִכְסֹו עַל-הַשָּׂה. ה שָׂה תָמִים זָכַר בֶּן-שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן-הַכֹּבְשִׁים וּמִן-הָעֵזִים תִּקְחוּ.

שליטה שליטה שליטה שליטה	שליטה שליטה שליטה שליטה	שליטה שליטה שליטה שליטה	שליטה שליטה שליטה שליטה	מאפיינים של אופן הקריאה הקולית
שליטה מתחת למצופה	שליטה חלקית	שליטה טובה (בהתאם למצופה)	שליטה מלאה (מיטבית)	
				קריאה מדוייקת (זיהוי אותיות האלף-בית, התנועות והצירוף ביניהן)
				קריאה בשטף (לעומת קריאה "מצרפת" – הגייה של כל הברה בנפרד ב. קריאה "מקוטעת" – הפסקה בין המילים)
				קריאה מותאמת (על-פי טעמי המקרא שנלמדו בכיתה)
				בקרה על הקריאה (תיקון עצמי של טעויות)

מס' שגיאות: _____

הערות: _____

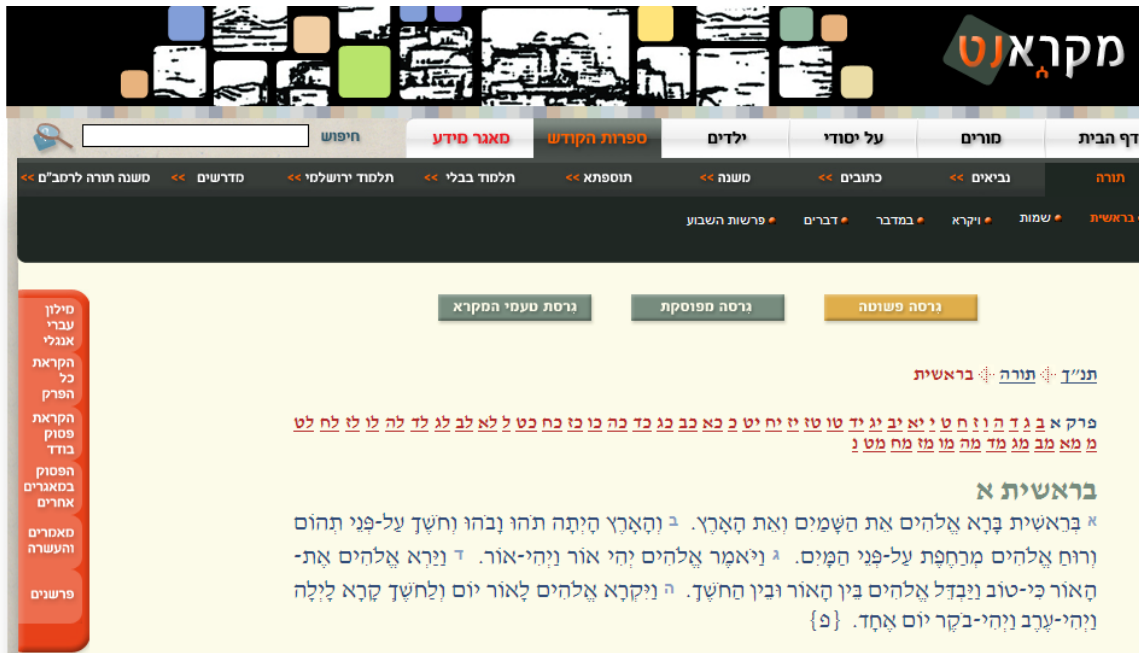
- יש להקפיד לא לציין את שם ה' המפורש.
- לשיקול-דעת המורה אם לסמן התייחסות לטעמי המקרא.

רעיונות דידקטיים

1. **"תיקון קוראים"** – התכנית פותחה ע"י המפקחת (כיום בגימלאות) חדווה רון ממחוז ת"א. מטרת התכנית היא לתרגל שטף ודיוק בקריאה בחומש / בסידור התפילה. התלמידים מחולקים לקבוצות, כל תלמיד/ה בוחר/ת מספר פסוקים מן החומש. בבית התלמידים מתרגלים את הקריאה של הפסוקים. במהלך השיעור התלמידים המחולקים לקבוצות וכל תלמיד בתורו מקריא את הפסוקים בפני חבריו תוך הקפדה על דיוק, שטף והטעמה. החברים עוקבים אחר הקריאה (ניתן לצלם את הקטע וכך התלמידים מסמנים טעויות על הדף). ומעריכים אותה.
2. **קריאה קולית של חלקים מפרשת השבוע** – ניתן להנהיג שכל שיעור פרשת שבוע נפתח בקריאה קולית של תלמיד של קטע נבחר מהפרשה. ניתן לבחור תמיד את "ראשון" או קטע הקשור לנושא שילמד באותו שיעור. חשוב להקפיד לתת את הקטע לתלמיד מבעוד מועד כדי לאפשר לתלמיד זמן תרגול. חשוב שיום-יומיים לפני השיעור ישמע המורה את התלמיד קורא ויודא שהוא מוכן לקריאה פומבית. ניתן לחלק את התלמידים לפרשות ע"פ תאריכי יום-ההולדת.
3. **קורס חזנים** – כדי לתת הקשר אותנטי לצורך לחזור ולתרגל קריאה בקול, ניתן לפתוח "קורס חזנים" בבית-הספר. כמובן שיש ברעיון זה היבטים ערכיים רבים שכן הוא מתחבר לתוכנית החינוכית לבניין התפילה. ילדים רבים נמנעים מלשמש כחזנים עקב חוסר ביטחונם ביכולת הקריאה. לאחר המיפוי הכיתתי של מצב הקריאה יוקדש זמן מוגדר ל"קורס" שבהלכו יהיה תרגול קריאה בקול של קטעי תפילה. יש לערוך שיקול דעת מתי לבחור קטעים הנאמרים בקול (שכן יתכן והילדים יודעים אותם בע"פ ולא נדרשים לפענוח) ובין קטעים הנאמרים בלחש. התרגול יעשה באמצעות "קריאה חוזרת" של טקסטים נבחרים ובכלים המקובלים לתרגול קריאה קולית: קריאה במקהלה, קריאת הד, קריאת צל ועוד. ניתן לחלק את התלמידים לקבוצות: חזני ברכת המזון, חזני שחרית וחזני ראש חודש. מומלץ לסיים את הפעילות באופן חגיגי/טקסי, לחלק לתלמידים תעודות מיוחדות וכו'.
4. **פעילות קולית בפרקים שיש בהם דו-שיח** – באתר תוכנית הלימודים במקרא-ממ"ד יש דוגמא לשילוב של קריאה בקול בשיעורי תורה – דו-שיח – שחיברה [מלכה שנולד](#). הפעילות בנויה על קריאה בקול של המורה ולאחר מכן פעילות של התלמידים.

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי
היחידה לחינוך לשוני-יסודי

5. פעילות משולבת מחשב באתר [מקראנט](#)-- מומלץ בכיתות בהן יש מקרן או להפנות את התלמידים לתרגול עצמאי. באתר ניתן להציג את הטקסט המקראי בגרסה פשוטה, גרסה מפוסקת או גרסת טעמי המקרא. בצד שמאל ניתן להאזין להקראה של פסוק בודד או של הפרק השלם.

קישורים

1. אתר [תוכנית הלימודים במקרא –ממ"ד](#) - האגף לתכנון ופיתוח תוכניות לימודים.
2. תוכנית הלימודים במקרא ממ"ד- [כיתה ג'](#).
3. מאמר של יהושע מנחם רוזנברג [חשיבותם של טעמי המקרא בהוראת התנ"ך](#) .
4. [מכון ממרא](#) - התנ"ך עם טעמי המקרא
5. [מקראנט](#) - אתר הכולל את ספרות הקודש.